

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Фізичний факультет
Кафедра фізики твердого тіла

Затверджено на засіданні
кафедри фізики твердого тіла
фізичного факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка
(протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.)
Завідувач кафедри

Володимир КАПУСТЯНИК

Силабус
з навчальної дисципліни «Фізика фероїків»,
що викладається в межах ОПІ Нанофізика та наноматеріали
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для здобувачів
зі спеціальності 105 «Прикладна фізика та наноматеріали»

Львів 2024 р.

Назва курсу	Фізика фероїків
Адреса викладання курсу	вул. Драгоманова 50, 79005 Львів
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	фізичний факультет, кафедра фізики твердого тіла
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	10 Природничі науки / 105 Прикладна фізика та наноматеріали
Викладачі курсу	завідувач кафедри фізики твердого тіла, професор, д.ф.-м.н. Капустяник Володимир Богданович; доцент кафедри фізики твердого тіла, к.ф.-м.н. Еліяшевський Юрій Ігорович.
Контактна інформація викладачів	volodymyr.kapustianyk@lnu.edu.ua https://physics.lnu.edu.ua/employee/kapustyanik-volodymyr-bohdanovych yuriy.eliyashevskyy@lnu.edu.ua https://physics.lnu.edu.ua/employee/eliyashevskyy-yuriy-igorovych
Консультації по курсу відбуваються	Консультації в день проведення лекцій та практичних занять (за попередньою домовленістю). Також можливі он-лайн консультації через електронну пошту.
Сторінка курсу	https://physics.lnu.edu.ua/course/fizyka-ferojikiv-prykladna-fizyka
Інформація про курс	Курс фізики фероїків є одним з найважливіших розділів фізики твердого тіла. В курсі розглядається теорія фазових переходів у фероїках, властивості найважливіших з них – сегнетоелектриків, антисегнетоелектриків, феромагнетиків і антиферомагнетиків, а також мультифероїків, у яких співіснують різні типи впорядкування. Значне місце в курсі відведене практичному застосуванню перелічених матеріалів у функціональній електроніці, комп'ютерній техніці, електротехніці і відновлюваній енергетиці. Набуті в рамках курсу знання є необхідною основою для успішної професійної діяльності випускників фізичного факультету.
Коротка анотація курсу	Дисципліна «Фізика фероїків» є нормативною дисципліною зі спеціальності 105 Прикладна фізика та наноматеріали для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яка викладається в 7 семестрі в обсязі 3,5 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). В курсі розглядається теорія фазових переходів у фероїках, фізичні властивості і перспективи практичного застосування сегнетоелектриків, антисегнетоелектриків, феромагнетиків і антиферомагнетиків, а також мультифероїків
Мета та цілі курсу	Мета курсу: ознайомити студентів з основними закономірностями та поняттями фізики фероїків, ознайомити з різними типами фазових переходів, методами дослідження прояву фазових переходів і просторової модуляції в оптичних і електрофізичних властивостях фероїків, надати інформацію про можливості практичного застосування фероїків, в тім числі, наноструктурованих. Основні цілі курсу: а) розглянути основні поняття і теоретичні основи фізики фероїків; б) розширити науковий світогляд студентів; в) виробити навички до самостійної роботи з вирішення як наукових, так і прикладних задач, пов'язаних із застосуванням фероїків.

<p>Література для вивчення дисципліни</p>	<p>Базова:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Стадник В. Й., Капустяник В. Б. Фізика діелектриків. Навчальний посібник Львів, ЛНУ ім. І. Франка . – 2020. – 336 с. 2. В.Б. Капустяник. Фізика фероїків з органічним катіоном.-Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка.-2006. 3. Капустяник В.Б., Семак С.І. Органічно-неорганічні мультифероїки – Beau Bassin: Scholars’ Press, 2020. – 192 с. 4. М.О. Романюк. Кристалооптика.-К.:ІЗМН.-1997. 5. Поплавко Ю. М. П Фізика твердого тіла : підручник. В 2-х томах. / Ю. М. Поплавко. –Київ : КПІ ім.Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2017. – Том 1: Структура, квазічастинки, метали, магнетика. – 415 с.; Том 2: Діелектрики, напівпровідники, фазові переходи. – 379 с. 6. Ю.М. Поплавко. Фізика діелектриків.- К.: ВШ.-1980. 7. В. Капустяник, В. Мокрий. Прикладна спектроскопія.-Л.:Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка.- 2009.-305 с. <p>Допоміжна:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. http://www.lbl.gov/abc/Contents.html#experiment <p>Інформаційні ресурси:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Eric Weisstein’s World of Physics http://scienceworld.wolfram.com/physics/ 2. Wikipedia. http://www.wikipedia.org 3. http://www.lbl.gov/abc/Contents.html#experiment
<p>Тривалість курсу</p>	<p>1 семестр</p>
<p>Обсяг курсу</p>	<p>105 годин, з яких 64 годин аудиторних занять, з них 32 годин лекцій, 32 годин лабораторних занять, та 41 години самостійної роботи</p>
<p>Очікувані результати навчання</p>	<p>В результаті вивчення цього курсу здобувач має оволодіти такими компетентностями:</p> <p>Загальні компетентності (ЗК):</p> <p>ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ЗК 6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.</p> <p>ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>ЗК 10. Навички здійснення безпечної діяльності.</p> <p>Спеціальні (фахові) компетентності спеціальності (СК):</p> <p>СК 1. Здатність брати участь у плануванні та виконанні наукових та науково-технічних проектів.</p> <p>СК 2. Здатність брати участь у плануванні і виконанні експериментів та лабораторних досліджень властивостей фізичних систем, фізичних явищ і процесів, обробленні й презентації їхніх результатів.</p> <p>СК 3. Здатність брати участь у виготовленні експериментальних зразків, інших об’єктів дослідження.</p> <p>СК 4. Здатність брати участь у впровадженні результатів досліджень та розробок.</p> <p>СК 6. Здатність використовувати сучасні теоретичні уявлення в галузі фізики для аналізу фізичних систем.</p>

	<p>СК 9. Здатність виконувати експериментальні та теоретичні дослідження автономно та у складі колективу виконавців.</p> <p>СК 10. Здатність досліджувати та визначати проблему, ідентифікувати обмеження, зокрема ті, що пов'язані з проблемами сталого розвитку, безпеки та оцінками ризиків при використанні наноматеріалів.</p> <p>Після засвоєння навчальної дисципліни студенти мають продемонструвати такі програмні результати навчання:</p> <p>ПРН 1. Знати і розуміти сучасну фізику на рівні, достатньому для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем прикладної фізики.</p> <p>ПРН 3. Застосовувати ефективні технології, інструменти та методи експериментального дослідження властивостей речовин і матеріалів, включаючи наноматеріали, при розв'язанні практичних проблем прикладної фізики.</p> <p>ПРН 5. Вибирати ефективні методи та інструментальні засоби проведення досліджень у галузі прикладної фізики.</p> <p>ПРН 7. Класифікувати, аналізувати та інтерпретувати науково технічну інформацію в галузі прикладної фізики</p> <p>ПРН 10. Планувати й організовувати результативну професійну діяльність індивідуально і як член команди при розробці та реалізації наукових і прикладних проєктів.</p> <p>ПРН 12. Розуміти закономірності розвитку прикладної фізики, її місце в розвитку техніки, технологій і суспільства, у тому числі в розв'язанні екологічних проблем.</p> <p>ПРН 13. Оцінювати фінансові, матеріальні та інші витрати, пов'язані з реалізацією проєктів у сфері прикладної фізики, соціальні, екологічні та інші потенційні наслідки реалізації проєктів.</p> <p>ПРН 15. Вміти планувати і виконувати лабораторні та експериментальні дослідження за допомогою вимірювальних приладів, оцінювати похибки проведення досліджень, робити висновки.</p>
Ключові слова	Сегнетоелектрик, сегнетоеластик, феромагнетик, фазові переходи, термодинамічна теорія Ландау, фероїк, мультифероїк
Формат курсу	Очний: проведення лекцій, лабораторних робіт та консультації для кращого розуміння тем
Теми	Наведено у таблицях нижче
Підсумковий контроль, форма	Іспит у 7 семестрі
Пререквізити	Вивчення курсу «Фізики фероїків» ґрунтується на знаннях студентів, одержаних при вивченні загальних та спеціальних дисциплін: «Механіка», «Електрика і магнетизм», «Молекулярна фізика», «Оптика», «Атомна і ядерна фізика», «Фізика напівпровідників», «Обчислювальна техніка і програмування», «Математичний аналіз», «Теоретична механіка», а також низки дисциплін вільного вибору, в яких розглядаються проблеми, пов'язані з оптичною спектроскопією.
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Використовуються такі методи навчання: а) словесні – лекція, пояснення, бесіда, інструктаж (вступний та поточний) під час виконання лабораторних робіт; б) наочні – ілюстрування лекційного матеріалу презентаціями, що включають в себе таблиці, схеми та графіки; в) лабораторні – виконання лабораторних робіт, що передбачає

	<p>організацію навчальної роботи для отримання нових знань, перевірки певних наукових гіпотез на рівні досліджень, узагальнень та аналізу та формування вмінь і навичок інтерпретації результатів досліджень різноманітних об'єктів.</p>
Необхідне обладнання	<p>персональний комп'ютер, операційні системи (Windows, Linux), загальнонавчальні комп'ютерні програми, проектор, оптичний поляризаційний мікроскоп, гелієвий кріостат A290 з регулятором температури "Utreks K43" вимірювач імітансу E7-20, RCL-метр Hioki IM 3536-01, електрометр Keithley 6517A, емнісний дилатометр, атомно-силовий мікроскоп Solver P47-PRO, гелієвий рефрижератор із замкнутим циклом Advanced Research System, установка дослідження фотовольтаїчних властивостей на базі ксенонової лампи Scientech LH-E-300X та УФ-діодів Thorlabs 365 нм та 285 нм.</p>
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	<p>Контроль засвоєння матеріалу включає поточний контроль (колоквиуми за двома змістовими модулями, $2 \times 5 = 10$ балів), оцінку відповідей та роботи на лабораторних заняттях (40 балів) — разом за семестр 50 балів — та іспит, що складається з теоретичної частини ($20 \times 2 = 40$ балів) і перевірки практичних знань (10 балів) — разом 50 балів. Сумарна оцінка, таким чином, виставляється за 100-бальною шкалою.</p> <p>Критерії оцінювання лабораторних робіт:</p> <p>5 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на високому рівні;</p> <p>4 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на достатньо високому рівні;</p> <p>3 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на задовільному рівні;</p> <p>2 б. – студент частково виконав завдання і володіє матеріалом на задовільному рівні;</p> <p>1 б. – студент частково виконав завдання і тільки частково володіє матеріалом;</p> <p>0 б. – невиконання завдання.</p> <p>Колоквиум – максимально 5 балів:</p> <p>5 б. студент повністю володіє матеріалом;</p> <p>4 б. студент достатньо добре володіє матеріалом;</p> <p>3 б. студент достатньо володіє матеріалом;</p> <p>1-2 б. студент частково володіє матеріалом;</p> <p>0 – б. студент не володіє матеріалом.</p> <p>Критерії оцінювання теоретичної частини іспиту:</p> <p>19-20 б. студент повністю володіє матеріалом;</p> <p>12-18 б. студент достатньо добре володіє матеріалом;</p> <p>7-11 б. студент достатньо володіє матеріалом;</p> <p>1-6 б. студент частково володіє матеріалом;</p> <p>0 – б. студент не володіє матеріалом.</p> <p>Критерії оцінювання практичної частини іспиту:</p> <p>10 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на високому рівні;</p>

	<p>7-9 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на достатньо високому рівні; 5-6 б. – студент повністю виконав завдання і володіє матеріалом на задовільному рівні; 3-4 б. – студент частково виконав завдання і володіє матеріалом на задовільному рівні; 1-2 б. – студент частково виконав завдання і тільки частково володіє матеріалом; 0 б. – невиконання завдання.</p> <p>Додаткові 5 балів студент може отримати за публікацію статті або особисту участь у науковій конференції за тематикою фізики фероїків за умови, що загальне число набраних балів не перевищуватиме 100 балів.</p> <p>Академічна доброчесність здобувачами вищої освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання. Списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій чи усній роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів обману.</p>
Опитування	Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.

Схема курсу «Фізика фероїків»

Тиждень	Назва теми	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
1, 2	Вступ. Тема 1. Основні типи фазових переходів 1. Класифікація фероїків. 2. Основні типи фазових переходів у фероїках. 3. Власні і невластні фазові переходи. 4. Фазові переходи першого і другого роду. 5. Фазові переходи типу діелектрик-метал.	лекції – 4 год, самостійна робота – 5 год.	2 тижні
3-6	Тема 2. Термодинамічна теорія фазових переходів 1. Теорія Ландау. 2. Термодинамічна теорія сегнетоелектричних фазових переходів. 3. Феноменологічний опис фазових переходів в сегнетоеластиках. 4. Методи дослідження доменної структури у фероїках.	лекції – 8 год, самостійна робота – 5 год.	4 тижні
7, 8	Тема 3. Природа неспівмірних фаз у фероїках 1. Кристали з неспівмірною фазою. 2. Кристалографічний опис неспівмірних структур. 3. Вектор неспівмірної модуляції. 4. Ефект термічної пам'яті.	лекції – 4 год, самостійна робота – 5 год.	2 тижні
9-16	Тема 4. Основні напрями використання фероїків і споріднених матеріалів 1. Застосування сегнетоелектриків і споріднених матеріалів. 2. П'єзоелектричний ефект. Сегнетоелектрична п'єзокераміка. 3. Фотовольтаїчний ефект у сегнетоелектриках. 4. Найважливіші характеристики феро- і антиферомагнетиків. Основні напрями застосування феромагнітних матеріалів. 5. Технологія отримання і перспективи застосування наноструктурованих фероїків. 6. Мультифероїки. Фероїки вищого порядку. 7. Магнітоелектричні взаємодії в магнітних мультифероїках.	лекції – 16 год, самостійна робота – 10 год.	8 тижнів

Таблиця 2

Теми лабораторних занять

Тиждень	Назва теми	Форма діяльності та обсяг годин	Термін виконання
1	Вступне заняття.	лаборатор. заняття – 2 год	1 тиждень
2-4	Вивчення доменної структури фероїків оптико-поляризаційним методом.	лаборатор. заняття – 6 год, самостійна робота – 3 год.	3 тижні

5, 6	Вивчення доменної структури фероїків методом атомно-силової мікроскопії.	лаборатор. заняття – 4 год, самостійна робота – 3 год.	2 тижні
7, 8	Дослідження поведінки діелектричної проникності кристалів в околі сегнетоелектричного фазового переходу	лаборатор. заняття – 4 год, самостійна робота – 3 год.	2 тижні
9, 10	Дослідження п'єзоелектричного ефекту в п'єзокераміках	лаборатор. заняття – 4 год, самостійна робота – 3 год.	2 тижні
11, 12	Дилатометричні дослідження фазових переходів у кристалах	лаборатор. заняття – 4 год, самостійна робота – 2 год.	2 тижні
13-15	Дослідження фотовольтаїчного ефекту в сегнетоелектриках	лаборатор. заняття – 6 год, самостійна робота – 2 год.	3 тижні
16	Заключне заняття	лаборатор. заняття – 2 год	1 тиждень